

stance at *Sub* position resides in its own system of locative coordinates, while an asymmetric reference point is in the situation ‘someone (something) is located somewhere’, ‘someone (something) is moving somewhere’, ‘somebody (something) is coming from somewhere’. A real locative reference point is directly connected with the main characteristics of space (three-, two-dimensionality, homogeneity, isotropy), for an irreal spatial reference point those are indifferent.

Keywords: localization mechanism, spatial (locative) reference point, static / directivity / transitivity, symmetric / asymmetric spatial conceptualization, real / irreal (metonymic) spatial conceptualization.

Vitae

Mykola Stepanenko is Doctor of Philological Sciences, Full Professor of Department of Ukrainian Language of Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University.

Range of scientific interests: semantic syntax, functional linguistics, cognitive linguistics, modern Ukrainian political discourse, language of Internet communications.

Correspondence: myk_ivan@ukr.net

Надійшла до редакції 15 лютого 2021 року
Рекомендована до друку 1 березня 2021 року

Марія Чадюк

ORCID: orcid.org/0000-0002-6727-1126

DOI 10.31558/1815-3070.2021.41.11

УДК 811.161.2'367.625.4

ТИПИ ДІЄСЛІВ-МАРКЕРІВ ПРЕСУПОЗИЦІЙ

У статті окреслено основні маркери пресупозицій та детально розглянуто ті з них, що реалізовані дієсловом. Запропоновано класифікацію таких дієслів відповідно до типу пресупозицій, які вони зумовлюють: до першої групи зараховано маркери фактивних пресупозицій; до другої — маркери лексичних пресупозицій. Дієслова, що увійшли до другої групи, зі свого боку, структуровано відповідно до того, чи пресупозиція є характеристикою певного явища або події, чи вказує на дію.

Ключові слова: маркери пресупозицій, фактиви, нефактиви, імплікативні дієслова, ітеративи, дієслова зміни стану.

Постановка наукової проблеми та її актуальність. Дослідження пресупозицій уже протягом кількох десятиліть передбачає розв'язок багатьох дискусійних питань. Як зазначає С. Левінсон, станом на 1983 рік тільки мовленнєві акти могли конкурувати з пресупозиціями за кількістю присвячених їм праць, водночас запропоновані дослідниками теорії були настільки різними, що автор констатує щодо власної монографії: «старанний студент виявить, що майже кожна думка в цьому розділі буде заперечена в іншій літературі на цю тему» (Levinson 1983: 167). Численні дискусії тривають і нині: щодо тлумачення цього поняття, визначення його місця серед інших типів імпліцитної інформації, проєкції пресупозицій. Маркери пресупозицій і їхня класифікація є ще одним із проблемних питань, яке намагаються розв'язати дослідники з усього світу (Schwarz 2019).

Аналіз досліджень. Складність вивчення маркерів тісно пов'язана з різним тлумаченням пресупозиції. Самих лише визначень цього поняття налічується принаймні десять (Beaver et al. 2021). Насамперед потрібно розрізняти семантичні та прагматичні пресупозиції. О. Падучева, наводячи кілька рис, якими вони різняться, підсумовує: «Семантична презумпція речення S – це судження, яке слухач повинен вважати істинним, аби речення S було для нього

осмисленим; а прагматична пресупозиція – це судження, яке слухачу має бути відоме, щоб висловлення було нормативним» (Падучева 1985: 58). Загалом, М. Макаров виокремлює три потрактування прагматичних пресупозицій: 1) уявлення мовця про контекст; 2) загальні чи фонові знання; 3) доречність і успішність висловлення (Макаров 2003: 135). Сьогодні перші два в українському мовознавстві асоціюють переважно з широким визначенням пресупозиції, натомість третє визначення – з прагматичними пресупозиціями. Окрема, пов'язана з цим тема – як співвідносяться пресупозиції та інші імпліцитні компоненти речення. Зокрема, деякі дослідники висувають тезу, що пресупозиції є семантичним різновидом конвенційних імплікатур (Маслюк 2014: 68). У цій статті послуговуємося визначенням Ф. Бацевича, що пресупозиція (у вузькому значенні терміна) – це «імпліцитний компонент смислу повідомлення (висловлення, мовленнєвого акту), який повинен бути істинним, щоб повідомлення (висловлення) в цілому не сприймалося як семантично аномальне або недоречне у певному контексті» (Бацевич 2012: 6), і зосередимося на семантичних пресупозиціях, неістинність яких спричиняє аномальність висловлення.

С. Левінсон наводить перелік з 13 типів маркерів: дескрипції, фактиви, імплікативні дієслова, дієслова зміни стану, ітеративи, оцінні дієслова, підрядні речення часу, розщеплене речення (англ. *cleft sentence*), інтонація, порівняння і протиставлення, означальна підрядна частина, контрфактивні умовні речення, запитання (Levinson 1983: 181–184). Пресупозиція також може бути закладена в обставинах (Николаева 1988); частках (Бацевич 2012; Николаева 1988; Слободян 2018). Т. Ковалевська, покликаючись на Д. Гріндера та Р. Бендлера, наводить такі маркери пресупозицій: «відносні підрядні» (підрядні частини, введені сполучними словами *хто, який*); підрядні часу (вказують на важливий для мовця момент); підрядні означальні, пояснювальні; «складні прикметники» (*новий, старий, теперішній*); порядкові прикметники; компаративи; супрасегментні характеристики (Ковалевська 2008: 171–172).

Дехто з учених об'єднує різновиди у дві групи — лексичні й синтаксичні (Liang et al. 2016). Д. Абуш розрізняє м'які та тверді маркери (Abusch 2002) (залежно від того, чи легко нейтралізувати пресупозицію, яку вони зумовлюють). Крім того, ті самі маркери дослідники можуть потрактовувати по-різному. Зокрема, значну частину пресупозицій питань (за С. Левінсоном) О. Падучева вважає вихідним припущенням запитання, а підрядні означальні частини — ввідними компонентами (Падучева 1985). Слова ж на зразок *вдалося, забути, знову* подекуди зараховують до маркерів конвенційних імплікатур (Abbott 2016).

У Стенфордській енциклопедії філософії здійснено спробу укласти узагальнювальний перелік маркерів, що визнані багатьма вченими. До нього увійшли фактиви; фазові дієслова; підрядні речення часу; прислівники способу; деякі з іменників, що можуть бути компонентами складеного іменного присудка (напр. *холостяк*); розщеплене речення; означальні займенники; дескрипції; власні імена; інтонація (Beaver et al. 2021).

Тож, незважаючи на різноманітність класифікацій, багато дослідників розглядає дієслова як маркери пресупозицій. Водночас Л. Карттунен зауважує, що не можна об'єднувати наведені С. Левінсоном маркери в одну групу, оскільки ті занадто різні (Karttunen 2016). Одна з центральних відмінностей між ними полягає у тому, чи зумовлені маркерами пресупозиції зберігаються за різних операторів (заперечення, запитання, модальності та ін.) — проблема проєкції пресупозицій, яку вважають одним з головних питань, що необхідно вирішити (Geurts 2017: 198). Рідко коли маркер зберігає пресупозицію в усіх випадках, саме тому потрібно тестувати його на кількох контекстних оточеннях (Beaver et al. 2021). Утім, саме перевірку запереченням називають чи не найголовнішою процедурою для вияву пресупозицій (Schwarz 2019: 85), визначальною вона буде й для цього дослідження.

Попри значну кількість праць, що присвячені маркерам пресупозицій, більшість з них ґрунтуються на матеріалі англійської чи російської мов. Недостатня вивченість дієслів, що є маркерами пресупозицій в українській мові, потреба класифікації таких одиниць зумовлює **наукову новизну** статті. Результати, наведені в ній, мають не тільки **теоретичну цінність**, яка полягає у створенні класифікації пресупозицій, маркерами яких є дієслова, виокремленні груп

дієслів, відповідно до пресупозицій, які вони зумовлюють, а й **практичну** — адже формування переліку таких дієслів є вагомим внеском, аби автоматизувати аналіз тексту.

Метою статті є з'ясувати, які дієслова можуть бути маркерами пресупозицій та в який спосіб вони це здійснюють. Для реалізації мети поставлено такі **завдання**: виокремити дієслова, які можна розглядати як маркери пресупозицій; систематизувати та класифікувати такі мовні одиниці. **Об'єктом** праці є маркери пресупозицій. **Предметом** — дієслова, що є маркерами пресупозицій. **Матеріалом** стали 16 груп текстів, у кожній з яких міститься до 25 статей з найпопулярніших українських сайтів новин, що повідомляють про одну з подій, яка викликала резонанс у жовтні 2020 року (повідомлення щодо виборів не бралися до уваги в цій праці, це тема окремого дослідження). Для аналізу даних було використано такі **методи**: описовий (інвентаризація дієслів, що є маркерами пресупозицій), індуктивний (узагальнення даних), метод компонентного (аналіз значення слів) та прагматичного аналізу (виявлення пресупозицій).

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. Аналіз мовного матеріалу уможлиблює виокремити дві групи дієслів-маркерів, залежно від пресупозицій, які вони зумовлюють. До першої варто зараховувати дієслова, які пресупонують істинність пропозиції, що наведена в об'єктній підрядній предикативній частині; тобто ці маркери зумовлюють фактивні пресупозиції (Yule 1996: 28). До другої належать дієслова, імпліцитні компоненти значення яких є пресупозиціями (маркери, що зумовлюють лексичні пресупозиції), адже, як зазначає О. Падучева, «значення слова, зазвичай, складається з кількох значеннєвих компонентів. При цьому одні компоненти значення мають ніби логічний акцент, а інші виражають умови, за яких ці головні (асертивні) компоненти взагалі мають сенс. Заперечуючи речення з семантично розкладним словом (вжитим предикативно), заперечують не всі компоненти його значення, а лише головні; імпліцитні компоненти входять у склад заперечного речення так само, як вони входили у склад стверджувального. Отже, імпліцитні компоненти значення слова є презумпціями» (Падучева 1985: 72). Таке ж визначення лексичних пресупозицій використовують і в західних працях (Yule 1996: 28). Додамо також, що наведена класифікація не охоплює оцінні дієслова, що їх С. Левінсон зараховує до маркерів пресупозицій, оскільки сам лінгвіст визнавав, що імпліцитна інформація, яку вони зумовлюють, «взагалі не є пресупозиційною» (Levinson 1983: 182).

Дієслова-маркери фактивних пресупозицій

До цієї групи дієслів, безперечно, належать **фактиви** (Арутюнова 1973; Безугла 2019а, 2019б; Кобозева 2000; Падучева 1985; Abrusán 2011; Beaver et al. 2021; Geurts 2017; Levinson 1983; Yule 1996; та ін.). Зазвичай, услід за братами Полем і Каролем Кіпарські, які вперше зауважили пресупозиційні властивості фактивів, дослідники потрактовують такі дієслова як такі, «що вводять об'єктне підрядне речення і пресупонують істинність пропозиції, вираженої в ньому» (Безугла 2019б: 290). З часу праці братів Кіпарських минуло вже більше п'ятдесяти років, водночас і досі фактиви активно вивчають, зокрема є низка статей українських дослідників, що присвячені саме фактивам (Мудрак 2010а; Мудрак 2010б; Остапчук 2012; Остапчук 2019).

У новинах доволі часто трапляються фактивні предикати знання (тут і далі дотримуємося класифікації, що наведена у праці Мудрак 2010б), напр.: «*Ми не розуміємо, який сюрприз КС зробить завтра. Чи післязавтра. Я не впевнений, що вони зупиняться, я не знаю, хто за цим стоїть*» (www.bbc.com, 29.10.2020). Фактивні предикати пам'яті у новинному тексті виконують особливу функцію — формують гіпертекст, адже часто у такій підрядній частині наведені покликання на попередні статті на цю тему, напр.: *Нагадаємо, 29 вересня Світлана Тихановська зустрілася з президентом Франції Еммануелем Макроном* (zn.ua, 5.10.2020 — у статті йдеться, що Тихановська заявила про бажання зустрітися з Путіним); *Нагадаємо, що Румунська православна церква назвала умову, за якої визнає ПЦУ* (ukraine.segodnya.ua, 24.10.2020 — у статті про те, що Кіпрська церква визнала ПЦУ).

Дієслова-маркери лексичних пресупозицій

Дієслова цієї групи, зі свого боку, теж можна поділити на дві підгрупи. До першої зараховуємо імплікативні та фазові дієслова, нефактиви, а також деякі інші підгрупи, що були виокремлені в цій праці. Для таких маркерів, компонент значення, який є пресупозицією, характеризує подію/дію тощо, що реалізована в додатку. До другої групи увійшли дієслова з такою характеристикою: компонент їхнього значення, який є пресупозицією, вказує на дію або дії, що передували тій, яка виражена асертивним компонентом значення цього дієслова.

Характеристика

Пресупозиція **фазових дієслів** (Beaver et al. 2021; Geurts 2017 та ін.) пов'язана з часовим виміром події, що виконує в реченні роль додатка присудка, вираженого дієсловом-маркером. Найчастіше в такому контексті згадують дієслова *продовжувати* чи *зупинитися*, які пресупонують, що дія, виражена дієсловом чи віддієслівним іменником, відбувалася і раніше: *І поки весь інтернет завалений фото і відео того, як в Тихий океан витекли отруйні відходи, деякі чиновники продовжують стверджувати зворотнє* (www.rbc.ua, 3.10.2020); *«Церкви-Сестри продовжують визнання Православної Церкви України»* (www.rbc.ua, 24.10.2020); *Тепер НАБУ має зупинити сотні розслідувань щодо незаконного збагачення, а суди переглянути ухвалені раніше рішення* (www.bbc.com, 29.10.2020).

Дієслово *починати* пресупонує, що до цього ця дія не відбувалася (Levinson 1983), напр.: *У вересні почалася третя фаза випробувань вакцини, водночас вона фактично пішла у цивільний оборот — місцеві інформаційні агентства писали, що вакцину почали отримувати люди з груп ризику, вчителі та медики* (nv.ua, 10.10.2020). Чинником, що посилює пресупозицію, є контекст нетиповості ситуації, як ішлося в матеріалі про екологічну катастрофу на Камчатці, від якої постраждали люди: *Проблеми з водою почалися ще кілька тижнів тому — тоді у багатьох, хто вступав з нею в контакт, з'явилася нудота, блювота, слабкість, висока температура* (world.segodnya.ua, 3.10.2020). Ще одне дієслово, що є маркером такої ж пресупозиції — *ставати*, напр.: *Одна з користувачок написала в Інстаграмі, що узбережжя стало «отруйно жовтого кольору»* (www.unian.ua, 3.10.2020).

У деяких класифікаціях також згадують про **нефактиви**. Це дієслова, які пресупонують, що дія, наведена після них, є нереальною, наприклад, *уявляти, мріяти, вдавати* (Yule 1996: 29). Українських відповідників нефактивів у новинах було знайдено небагато, напр. *І для них діяльність антикорупційних органів, електронні декларації — це дуже непрості історія, яку вони хочуть сховати подалі від свого виборця, щоб вдавати, як вони дбають про бідних пенсіонерів та потребуючих* (vgolos.com.ua, 29.10.2020).

Осібно дослідники розглядають **ітеративи** (Levinson 1983), до яких, як і до фактивів, належать не тільки дієслова. Хоч є чимало українських праць, граматик, у яких цю категорію розглядають, але значно рідше згадують про ітеративи як маркери, що пресупонують повторюваність дії, напр., у реченні *Лідер партії, що зайняла перше місце на виборах, Бірімдік Марат Аманкулов у 2019 році на зустрічі в Москві, розмірковуючи про євразійство, і зовсім заявив: "30 років нашої незалежності показали, що час уже одуматися і час уже повертатися"* (ua-news.liga.net, 6.10.2020) пресупонується, що країна вже була в цій ситуації, а саме, що в історії Киргизстану в минулому був період, коли країна перебувала в тісних взаємозв'язках з Росією. Ще один приклад: *Вона відновлювала відповідальність за недостовірне декларування й запускала інститут стягнення в казну необґрунтованих активів* (www.obozrevatel.com, 27.10.2020), у якому пресупоновано, що відповідальність за недостовірне декларування колись діяла й була скасована. Властивість дієслів-ітеративів зберігається і в похідних від них дієприслівниках: *«Це надзвичайний та історичний розвиток подій, який має велике значення і — звичайно — буде багато обговорюватися, поновлюючи питання про Автокефальну Церкву України, яке, здавалося, було «приспане» через сильну проблему Covid-19»* (nv.ua, 24.10.2020).

Імплікативні дієслова (Karttunen 1971; Levinson 1983). На цей тип дієслів одним із перших увагу дослідників звернув Л. Карттунен. У праці 1971 року він виокремлює риси,

притаманні імплікативним дієсловам, принагідно згадуючи і закладені в них пресупозиції. Зокрема, пресупозицією дієслова *manage* є те, що було докладено зусилля і успіхом людина завдячує власним здібностям; дієслова *remember* (тож це дієслово зараховують до двох груп дієслів – фактивів і імплікативів), що суб'єкт був зобов'язаний щось зробити; дієслова *happen* – що якась дія не була запланована та ін. (Karttunen 1971: 351). Утім, деякі дослідники розглядають ці одиниці як маркери імплікатур (van Leusen 2012) або характеризують їх у такий спосіб: «активують пресупозиції, що слугують для актуалізації імплікатур» (Артеменко 2015). Більшість цих досліджень здійснена на матеріалі англійської мови, водночас в українській теж можна виокремити такі одиниці, напр.: *Їм вдалося досягти звільнення колишнього президента Киргизстану Алмазбека Атамбаєва* (24tv.ua, 6.10.2020); *Медведчук добився заборони книги про Стуса* (life.liga.net, 19.10.2020), у яких пресупоновано, що були докладені зусилля. Кожне дієслово цього класу щодо пресупозицій, на нашу думку, варто розглядати окремо, оскільки навіть з трьох наведених прикладів (*manage*, *remember*, *happen*) помітно, що характеристики, які вони пресупонують, різні: зумовленість зусиллями і здібностями; облігаторність; випадковість.

Як засвідчують обрані для аналізу новинні тексти, можна виокремити й інші групи дієслів, зокрема, такі, що пресупонують **складність** вираженої додатком дії/події/явища, напр.: *Своєю чергою перша леді Польщі Агата Корнхаузер-Дуда заявила, що сумнівається у тому, чи кожна жінка зважиться народити невиліковно хвору дитину* (sensor.net, 29.10.2020) – зважуються на щось складне, якийсь вагомий крок; *При цьому в ПіС зазначили, що збираються внести до постанови зміни, які дозволять або полегшать життя жінкам, які народжують дітей-інвалідів* (ua.112.ua, 28.10.2020) – полегшити можна те, що є складним. Ці значення, як і інших маркерів, що наведені в цій статті, зберігаються і під час заперечення: **не зважаться народити невиліковно хвору дитину, *не полегшать життя жінкам*.

Ще однією підгрупою є дієслова, які пресупонують **нероздільність**, напр.: *Аборти є проблемою, яка глибоко роз'єднує Польщу* (www.bbc.com, 26.10.2020); *А у Лодзі перед міським собором відбулася акція протесту, на якій люди закликали розділити церкву і державу* (www.bbc.com, 26.10.2020) – пресупонується, що церква й держава в Польщі неподільні.

Попередні дії

Дієслова зміни стану. С. Левінсон фазові дієслова, разом з мовними одиницями на кшталт *увійти, прийти, піти, приїжджати*, зараховує до дієслів зміни стану (Levinson 1983: 181-182). У цьому дослідженні ці два класи слів будуть розмежовані, оскільки вони мають різні властивості, принаймні з погляду пресупозицій. Окреслити загальну пресупозицію для цієї групи слів можна приблизно так: пресупонується, що до цього була здійснена дія, частково або повністю протилежна тій, що виражена асертивним компонентом значення дієслова, напр.: *Обмеження на поставку товарів знімуть з компанії "Брацлав" Барського машинобудівного заводу і Рубіжанського картонного комбінату* (tsn.ua, 14.10.2020) – пресупонується, що щось, у цьому випадку санкції, було накладено.

Інші приклади: *Після сутичок тисячі протестувальників з поліцією, яка застосувала гумові кулі, гранати та газ, люди захопили урядові будівлі та в'язниці й випустили лідерів опозиції* (www.bbc.com, 6.10.2020); *Експрезидента Киргизстану відпустили з-під арешту* (gazeta.ua, 6.10.2020); *На його думку, ситуація в країні стабілізується протягом двох-трьох місяців у результаті проведення виборів або придушення протестів президентом* (ua-news.liga.net, 6.10.2020); *«Зараз головою держави має стати людина, здатна вивести країну з кризи і врятувати народ від голоду і холоду!»* (www.bbc.com, 7.10.2020); *Польща повстала, мільйони незадоволених вже на вулиці — копи перейшли на сльозогінний газ* (znaй.ua, 28.10.2020); *Протести збіглися з посиленням обмежень через коронавірус, які вступили в силу з минулої суботи, 23 жовтня, коли вся Польща увійшла в "червону зону"* (znaй.ua, 28.10.2020).

Класифікація дієслів стану відповідно до пресупозицій потребує подальшого аналізу. Проте вже можна виокремити групу, що має пресупозицію 'володіти чимось': *У червні 2019-го парламент позбавив колишнього президента недоторканності* (gazeta.ua, 6.10.2020);

Скасування електронних декларацій може призвести і до того, що в Україні **заберуть** безвіз (vgolos.com.ua, 29.10.2020); «Поступово ми **втратили** загальні базові права людини, які і так були істотно обмежені в порівнянні з тим, що ми мали до приходу до влади партії "Право і справедливість"» (www.bbc.com, 29.10.2020).

Пропонуємо ще кілька типів дієслів-маркерів лексичної пресупозиції:

1) дієслова на позначення дій, що, як відомо з пресупозиції, є реакцією на іншу дію/подію/обставину, напр.: *Згодом Медведчук **виправдовувався**, що роль адвоката в таких процесах у СРСР була мінімальною, і він не міг врятувати Стуса* (ua.korrespondent.net, 19.10.2020). Цей тип пресупозиції стає особливо важливим у контексті, коли потрібно визначити ініціатора дії, наприклад, ось кілька повідомлень про події у Киргизстані: *Мітингувальники кидають у силовиків каміння і підпалюють сміттєві баки, силовики **відстрілюються** світлошумовими гранатами і використовують сльозогінний газ* (sensor.net, 5.10.2020); *У хід ішли коктейлі Молотова і камені, силовики **відповідали** спецзасобами* (ua-news.liga.net, 6.10.2020); *Вибори у Киргизстані: після перемоги проросійських сил у Бішкеку спалахнули заворушення, силовики **відкрили** вогонь* (www.unn.com.ua, 5.10.2020). У перших двох реченнях дієслова пресупонують, що спершу щодо силовиків здійснювали певні дії; а дієслово третього речення цієї пресупозиції не має, тож складається враження, що силовики є ініціаторами дії. У такий спосіб формується відмінність у репрезентації дій учасників, а отже, і ситуації загалом.

У цій же групі можна виокремити дієслова, які стосуються концептуальної метафори захисту й пресупонують, що загрожує небезпека: *«Зараз головою держави має стати людина, здатна вивести країну з кризи і **врятувати** народ від голоду і холоду!»* (www.bbc.com, 7.10.2020); *«Я закликаю всіх членів нашої партії, а також усіх наших виборців **стати на захист** храмів, адже це не випадкові напади», – заявив лідер правлячої партії Польщі Ярослав Качинський* (tsn.ua, 28.10.2020); *Польща **піднялася на захист** легальних абортів, у країні блокують дороги та церковні служби – фото* (nv.ua, 28.10.2020); *Колишній народний депутат Володимир Парасюк заявив, що якщо президент України Володимир Зеленський **не захистить** закони після скандального рішення Конституційного Суду, цим займеться народ* (www.obozrevatel.com, 29.10.2020); *Зеленський **рятує** безвіз* (www.bbc.com, 29.10.2020).

2) пресупозицію 'хтось інший запропонував ідею' передають дієслова: *До цього білоруська опозиціонерка **підтримала** ідею залучення Володимира Путіна до переговорів щодо ситуації в Білорусі* (www.rbc.ua, 5.10.2020); *Про це він 24 жовтня повідомив на своїй сторінці у Facebook, інцидент **підтвердили** і правоохоронці (щоб подивитися фото, доскрольте до кінця сторінки)* (www.obozrevatel.com, 24.10.2020); *Отже, суд **схвалив** відповідне колективне звернення 49 народних депутатів* (ukraine.segodaya.ua, 27.10.2020); *Конституційний суд **погоджується** з висновком Консультативної ради європейських суддів про те, що корупція серед суддів є однією з основних загроз суспільству та функціонуванню демократичної держави* (www.radiosvoboda.org, 28.10.2020). Реакція на пропозицію може бути й негативна: *Білоруський диктатор **відкинув** будь-які поступки і спроби діалогу з протестувальниками і опозицією, неодноразово заявляючи, що за хвилину протестів стоять західні сусіди Білорусі* (nv.ua, 2.10.2020); *15 травня Федеральне мережеве агентство ФРН (BNA) **відмовило** компанії Nord Stream 2 AG у виведенні проєкту російського газопроводу "Північний потік-2" з-під правил оновленої Газової директиви ЄС* (www.obozrevatel.com, 17.10.2020).

У деяких випадках такі пресупозиції тісно пов'язані з агентивністю, пор.: *Путін **погодився** зняти санкції з українських підприємств* (nv.ua, 14.10.2020) (пор. *Путін **заявив** про зняття санкцій з українських підприємств* (world.segodaya.ua, 14.10.2020)). За умови використання дієслова *погодився*, ініціатива належить комусь іншому.

Висновки та перспективи дослідження. Маркери пресупозицій є однією з дискусійних тем у прагматиці. Хоча класифікація С. Левінсона, що стала основою для багатьох подальших наукових розвідок на цю тему, з'явилася ще 1983 року, нині деякі з цих маркерів зараховують

до інших класів, а повного переліку одиниць, що виконують таку функцію, і досі немає. Класифікації, що часто ґрунтуються на матеріалі англійської мови, пропонують різні критерії для поділів маркерів на типи, зокрема, залежно від складності нейтралізації пресупозиції розрізняють м'які та тверді маркери (Abusch 2002), залежно від мовної одиниці, що є маркером – лексичні й синтаксичні (Liang et al. 2016) та ін. Попри те, що дієслова часто згадують у таких класифікаціях, систематизація саме дієслів як маркерів пресупозиції рідше звертає увагу дослідників.

У цьому дослідженні дієслова-маркери семантичних пресупозицій поділені на дві групи, відповідно до типу та значення пресупозицій, що вони зумовлюють. До першої групи увійшли дієслова, які пресупонують істинність пропозиції, що наведена в об'єктній підрядній предикативній частині, тобто фактивні пресупозиції. До другої групи зараховано маркери лексичних пресупозицій. У цій групі виокремлено дві підгрупи: 1) компонент значення, який є пресупозицією, характеризує подію/дію/явище, експліковану/е додатком (фазові, імплікативні дієслова, нефактиви, ітеративи, а також дієслова, що пресупонують складність, нероздільність); 2) компонент значення, який є пресупозицією, вказує на дію або дії, що передували тій, яка виражена асертивним компонентом значення цього дієслова (дієслова зміни стану; дієслова на позначення дій, що, як відомо з пресупозицій, є реакцією на іншу дію/подію/обставини; дієслова, які зумовлюють пресупозицію 'хтось інший запропонував ідею').

Перспектива подальших досліджень – проаналізувати дієслова-маркери на більший за обсягом вибірці текстів, аби з'ясувати нові підтипи, відповідно до пресупозицій, які вони зумовлюють.

Література

Артеменко, Юлія О. Дієслівні індикатори імплікатур в англomовному дискурсі: структурно-семантичний та лінгвопрагматичний аспекти: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2015. Print.

[Artemenko, Yuliya O. Diyeslivni indykatory implikatur v anhlomovnomu dyskursi: strukturno-semantychnyy ta linhvoprahmatychnyy aspekty: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.04. Kharkiv. nats. un-t im. V. N. Karazina. Kharkiv, 2015. Print.]

Арутюнова, Ніна Д. «Понятие пресуппозиции в лингвистике». *Известия АН СССР. Серия лит. и языка*. Москва: Изд-во АН СССР Т. 32, 1973: 84–89. Print.

[Arutyunova, Nina D. «Ponyatiye presuppozitsii v lingvistike». *Izvestiya AN SSSR. Seriya lit. i yazyka*. Moskva: Izd-vo AN SSSR Т. 32, 1973: 84–89. Print.]

Бацевич, Флорій С. Вступ до лінгвістичної прагматики. Київ: Видавничий центр «Академія», 2011. Print.

[Batsevych, Floriy S. Vstup do linhvistychnoyi prahmatyky. Kyiv: Vydavnychyuy tsentr «Akademiya», 2011. Print.]

Бацевич, Флорій С. «Імпліцитна інформація у висловленнях і дискурсивні слова (на матеріалі часток української мови)». *Мовознавство* 5, 2012: 3–12. Print.

[Batsevych, Floriy S. «Implitsytна informatsiya u vyslovlenniyakh i dyskursyvni slova (na materialі chastok ukrayins'koyi movy)». *Movoznavstvo* 5, 2012: 3–12. Print.]

Безугла, Лілія Р. «Роль пресупозиції у створенні комічного ефекту в німецькомовному анекдоті». *Молодий вчений* 5.1 (69.1), 2019а: 21–24. Print.

[Bezuhla, Liliya R. «Rol' presupozytsiyi u stvorenni komichnoho efektu v nimets'komovnomu anekdoti». *Molodyy vchenyy* 5.1 (69.1), 2019а: 21–24. Print.]

Безугла, Лілія Р. «Типи актуалізації пресупозиції у діалогічному дискурсі». *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка* (серія: філологічні науки) 175, 2019б: 288–292. Print.

[Bezuhla, Liliya R. «Typy aktualizatsiyi presupozytsiyi u dialohichnomu dyskursi». *Naukovi zapysky Tsentral'noukrayins'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka* (seriya: filolohichni nauky) 175, 2019b: 288–292. Print.]

Кобозева, Ирина М. Лингвистическая семантика. Москва: Эдиториал УРСС, 2000. Print.

[Kobozeva, Irina M. *Lingvističeskâ semantika*. Moskva: Èditorial URSS, 2000. Print]

Ковалевська, Тетяна Ю. Комунікативні аспекти нейролінгвістичного програмування. Одеса: Астропринт, 2008. Print.

[Kovalevs'ka, Tetyana Yu. *Komunikatyvni aspekty neyrolinhvistychnoho prohramuvannya*. Odesa: Astropynt, 2008. Print.]

Макаров, Михаил Л. Основы теории дискурса. Москва: ИГТК «Гнозис», 2003. Print.

[Makarov, Mihail L. *Osnovy teorii diskursa*. Moskva: IGTK «Gnozis», 2003. Print]

Маслюк, Маріанна Г. «Виокремлення типів імплікатур в українській та англійській мовах». *Science and Education a New Dimension (Philology)* II (7), Issue 34, 2014: 67–70. Print.

[Maslyuk, Marianna H. «Vyokremlennya typiv implikatur v ukrayins'kiy ta anhliys'kiy movakh». *Science and Education a New Dimension (Philology)* II (7), Issue 34, 2014: 67–70. Print.]

Мірошниченко, Ірина Г. «Пресупозиції та імплікатури як засоби стиснення тексту в українському мас-медійному дискурсі». *Вісник Дніпропетровського університету* (серія: мовознавство) т. 23., вип. 21(2), 2015: 85–89. Print.

[Miroshnychenko, Iryna H. «Presupozytsiyi ta implikatury yak zasoby stysnennya tekstu v ukrayins'komu mas-mediynomu dyskursi». *Visnyk Dnipropetrovs'koho universytetu (seriya: movoznavstvo)* t. 23., vyp. 21(2), 2015: 85–89. Print.]

Мудрак, Яна. «Емотивні фактивні предикати в семантичній структурі висловлювання». *Лінгвістичні студії* 21, 2010a: 84–87. Print.

[Mudrak, Yana. «Emotyvni faktyvni predykaty v semantychniy strukturi vyslovlyuvannya». *Linhvistychni studiyi* 21, 2010a: 84–87. Print.]

Мудрак, Яна. «Семантико-синтаксичні моделі речень з фактивними предикатами пам'яті». *Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]* (сер.: філологічна) 13, 2010b: 498–504. Print.

[Mudrak, Yana. «Semantyko-syntaksychni modeli rechen' z faktyvnymy predykatamy pam'yati». *Naukovi zapysky [Natsional'noho universytetu "Ostroz'ka akademiya"]* (ser.: filolohichna) 13, 2010b: 498–504. Print.]

Николаева, Татьяна М. «Лингвистическая демагогия». [В:] Арутюнова Н. Д. (отв. ред.) *Прагматика и проблемы интенциональности*: сб. науч. трудов проблемной группы «Логический анализ языка». Москва, 1988, 154–165. Print.

[Nikolayeva, Tat'yana M. «Lingvisticheskaya demagogiya». [V:] Arutyunova N. D. (otv. red.) *Pragmatika i problemy intensional'nosti*: sb. nauch. trudov problemnoy gruppy «Logicheskyy analiz yazyka». Moskva, 1988, 154–165. Print.]

Остапчук, Яна. «Фактивність як категорія когнітивної лінгвістики». *Етнос і культура* 8-9, 2011-2012: 160–167. Print.

[Ostapchuk, Yana. «Faktyvnist' yak katehoriya kohnityvnoyi linhvistyky». *Etnos i kul'tura* 8-9, 2011-2012: 160–167. Print.]

Остапчук, Яна. «Модальність речення з фактивними предикатами». *Львівський філологічний часопис* 6, 2019: 163–167. Print.

[Ostapchuk, Yana. «Modal'nist' rechennya z faktyvnymy predykatamy». *L'vivs'kyi filolohichnyy chasopys* 6, 2019: 163–167. Print.]

Падучева, Елена В. Высказывание и его соотнесенность с действительностью. Москва: Наука, 1985. Print.

[Paducheva, Elena V. *Vyskazyvaniye i ego sootnesennost' s deystvitel'nost'yu*. Moskva: Nauka, 1985. Print.]

Слободян, М. «Частка як елемент формування пресупозиції в тексті». *Studia Ukrainica Posnaniensia* 6, 2018: 167–172. Print.

[Slobodyan, M. «Chastka yak element formuvannya presupozytsiyi v teksti». *Studia Ukrainica Posnaniensia* 6, 2018: 167–172. Print.]

Abbott, Barbara. «An Information Packaging Approach to Presuppositions and Conventional Implicatures». *Topoi* 35 (1), 2016: 9–21. Print.

Abrusán, Márta. «Triggering verbal presuppositions». [In] N. Li, D. Lutz (eds.) *Semantics and linguistic theory (SALT)* 20, 2011: 684–701. Print.

Abusch, Dorit. «Lexical Alternatives as a Source of Pragmatic Presuppositions». [In] B. Jackson (ed.) *Semantics and linguistic theory (SALT)* 12, 2002: 1–19. Print.

Beaver, David I., Geurts, Bart, Denlinger, Kristie. «Presupposition». [In] Edward N. Zalta (principal editor) *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, substantive revision 7, Jan 2021. <<https://plato.stanford.edu/entries/presupposition/>> 16.01.2021. Web.

Geurts, Bart. «Presupposition and Givenness». [In] Y. Huang (ed.) *The Oxford handbook of pragmatics*. Oxford: Oxford University Press, 2017, 180–198. Print.

Karttunen, Lauri. «Implicative verbs». *Language* 47(2), 1971: 340–358. Print.

Karttunen, Lauri. «Presupposition: What went wrong?». [In] M. Moroney, C.-R. Little, J. Collard, D. Burgdorf (eds.) *Semantics And Linguistic Theory* 26, 2016: 705–731. Print.

Levinson, Stephen C. *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1983. Print.

Liang, Ruiqing, Liu, Yabin. «An Analysis of Presupposition Triggers in Hilary Clinton's First Campaign Speech». *International Journal of English Linguistics* 6 (5), 2016: 68–73. Print.

Schwarz, Florian. «Presuppositions, Projection, and Accommodation». [In] C. Cummins, N. Katsos (eds.) *Handbook of Experimental Semantics and Pragmatics*. Oxford: Oxford University Press, 2019, 83–113. Print.

van Leusen, Noor. «The Accommodation Potential of Implicative Verbs». [In] M. Aloni, V. Kimmelman, F. Roelofsen, G. W. Sassoon, K. Schulz, M. Westera (eds) *Logic, Language and Meaning. Lecture Notes in Computer Science*, vol 7218. Springer, Berlin, Heidelberg, 2012, 421–430. Print.

Yule, George. *Pragmatics*. Oxford: Oxford University Press, 1996. Print.

VERBS AS PRESUPPOSITION TRIGGERS

Mariia Chadiuk

Department of Ukrainian Language, National University of Kyiv-Mohyla Academy, Kyiv, Ukraine

Abstract

Background: Presupposition triggers are among the most debatable issues in pragmatics. Although Levinson's classification, on which many further studies of this topic are based, appeared in 1983, nowadays some of Levinson's triggers are questionable and the complete list of triggers is still unclear. Moreover, while numerous works analyse the words and constructions of the English or Russian language, little is known about the classification of verbs as presupposition triggers in the Ukrainian language.

Purpose: The purpose of the analysis is to identify and classify verbs in the Ukrainian language which can function as triggers of presuppositions.

Results: Verbs that are presupposition triggers can be divided into two groups due to the type and meaning of presuppositions they presuppose. The first group includes verbs that presuppose the truth of the proposition given in the objects of these verbs; that means such verbs presuppose factive presuppositions. The second group consists of verbs-triggers of lexical presuppositions. There are two subgroups in this group: 1) presupposition, which is a component of the meaning of the verb, characterizes the event/action/phenomenon expressed in the object of this verb (aspectual verbs, implicative verbs, non-factive verbs, iteratives; verbs that presuppose difficulty, indivisibility); 2) presupposition, which is a component of the meaning of the verb, indicates the action or actions that precede the one expressed by the assertive component of the meaning of this verb (change of state verbs; verbs that presuppose that the actions expressed by the assertive component of their

meaning are reactions to other actions; verbs that presuppose that the initiative is taken not by the subjects of these verbs).

Discussion: In contrast to some classifications, for instance, soft and hard triggers (Abusch), according to the cancellation issue, or lexical and syntactic triggers (Liang & Liu), according to the levels in language, this classification is predominantly based on the meaning of the presuppositions.

Keywords: presupposition triggers, factive verbs, non-factive verbs, implicative verbs, change of state verbs, iteratives

Vitae

Mariia Chadiuk is a PhD-student at the Department of Ukrainian Language of National University of Kyiv-Mohyla Academy. Her research interests are critical discourse analysis, media linguistics, and pragmatics.

Correspondence: m.chadiuk@ukma.edu.ua

Надійшла до редакції 24 березня 2021 року
Рекомендована до друку 7 квітня 2021 року